

ЧИТАЛИЩЕ

ПОВРЪМЕННО СПИСАНИЕ

(Излѣзва двапѣти въ мѣсеца).

ИСТОРИЯТА НА ЧЕЛОВѢКА.

(По А. де Катрѣажъ.)

III.

Происхождение на челоѡѡка.

Дарвинъ като предирваше да разбере образованието на родоветъ, предположи че първобитно е имало тѣй да речемъ само едно орждно сѡщество, което той назва архитипъ (първообразъ). Поради влиянието което имахъ върху него условията на сѡществуване, този типъ са измѣни все повече и повече; и тѣзъ измѣнения едно подиръ друго породихъ, чрезъ пѣтя на преобразението, всички животни и растителни родове които тий намѣрвами по лицето на земята.

Чрезъ една твърдѣ проста фигура азъ ще ви дамъ да разберете по кой начинъ Дарвинъ тѣлкува туй преобразование. Нека кажемъ че първийгъ типъ е една точка. Този типъ въ нѣколко време ще роди сѡщества които ще му бѣждѣтъ малко или много прилични, и не ще иматъ нищо което да ги различава едни отъ други. Бѣлата линия която чѣртаемъ на тѣзи таблица нека покаже тѣзъ първи времена. По подиръ въ една дадена

минута и подъ влиянието на особити условия за съществуване въ които тѣ са намѣрватъ гудени подъ влиянието на туй което Дарвинъ зове борба за живота и за природно съществуване, тѣзи същества изѣнили малко по малко отличителнитѣ си свойства; разлики все повече и повече лични сж проевили, тѣ породили различни други чети (купове) които нека представимъ чрезъ двѣ отклонявани чѣрти, едната черна, другата синя. Отъ свтоя страна, тѣзи два второстепенни типа сжщо малко или много сж измѣнили, породили нови различни чети, които ний пакъ можемъ да покажемъ съ чѣрти теглени отъ по напрѣшнитѣ. Тѣзи чѣрти размножавани все повече и повече по всички посоки, найподиръ, както са види най добръ, направятъ нѣщо като едно дърво въ което послѣднитѣ клонѣе предетавятъ съществата и четитѣ, същества които сж са отдалечили най много отъ първобитний архитипъ.

Вий ще забѣлжете — а това дава на Дарвиновата теория нѣщо измамливо, — ще забѣлжете, казвамъ, че когато едно същество влѣзе въ единъ пѣтъ, то не може вече да мине въ други. Отъ червения типъ не могатъ да произлѣзватъ освѣнь второстепенни, третестепенни, ченирестепенни типове и пр. които са отнасятъ маeko-много на първия си родителъ. Освѣнь туй, да вземемъ единъ примѣръ, и да сравнимъ една частъ отъ нашето теорическо дърво на туй което виждами въ зоологическото распорѣждане. Единъ общъ типъ, типътъ на грѣбначнитѣ, е родилъ четири второстепенни типове, рибитѣ, плѣзящитѣ, птицитѣ и млѣкохранителнитѣ, като нѣкой майка-клонъ отъ които израстнали четири второстепенни клончета.

И тѣй, както всѣко отъ тѣзъ клончета си има своитѣ гранки расподѣлени на гранци, сжщо всѣки отъ разредитѣ които поменувамъ, има своитѣ частни типове, които не могатъ никога да преминѣтъ въ други нѣкой ближентъ разредъ. Споредъ Дарвиновото учение никога отъ една риба не може да произлѣзе едно млѣкохранително и обжрнжто.

Макаръ че да показахъ единъ чѣртежъ чрезъ които са опитахъ да направѣхъ ясно отвлечението което и-

матъ тѣзъ идеи, може бы нѣкои отъ васъ да не сж могли да ги схванѣтъ добръ. Азъ ще са помжѣ да ги направѣж по ясновразумителни чрезъ едно дебелко сра-
внение но което изговаря доста добръ моята мисль.

Трѣба да ви кажж преди всичко че ще земемъ за примѣръ голѣмото училище което е една отъ славитѣ на Франца: Политехническото училище. Въ туй училище ученицитѣ постѣпватъ като свѣршатъ лицея, и то отъ какъ издържатъ конкурсъ (надваряние). Въ туй училище всички ученици приематъ нѣколко общи научни запознавания. Тѣхнийтъ духъ приема едничкий печатъ; той расте и са наголѣмява; личнитѣ стойности (достоинства) са проявяватъ; но скупомъ исцѣло зе-
мени, тѣ представятъ еднакъвъ степенъ на просвѣщение, и просвѣщение отъ сжщана природа. Що са случавъ при излѣзванието изъ училището? Едни постѣпватъ у военни поприща, други въ граждански поприща; и е-
динъ пътъ влѣзѣтъ ли въ тѣзъ различни пѣтища на жи-
вота, тѣ са различаватъ все повече и повече, до като напѣдватъ въ тѣхъ.

Освѣнъ туй, тѣ не излѣзватъ вече изъ пѣтя въ който сж влѣзли, и колкото и да са издигатъ, тѣ не прѣминаватъ отъ единъ въ други. Ученикътъ изъ Мец-
кото училище не ще са надваря вече съ старитѣ си съученици отъ училището за мостовѣтъ или отъ учили-
щето за рудницитѣ. Като излѣзе изъ Мецкото училище, артилерийнийтъ офицеринъ (тончи-забити) и офицеринъ-
тъ инжинеринъ (мюхендизъ-забити) ще слѣдватъ сжщо тѣхното си поприще. Първитъ ще може твърдѣ добръ въ нѣкон случаи да изпълнява службата на граждан-
скитѣ инжинери, да чъртае пѣтища и да прави мосто-
ве; но при това той никога не може станѣ първи ин-
жинеринъ. Политехникътъ, който е постѣпилъ въ моря-
шка служба ще може да постигне най високетѣ чинове, той може да стане адмиралъ; но никога той не може да стане марешалъ на Франца.

Туй което са случавъ помежду политехницитѣ въ гражданский и политический животъ са е случило поме-
жду животнитѣ, помежду растенията, отъ погледъ на развитието и на отличаванието споредъ идеитѣ на Дар-

вина. Туй е което прави тѣзи идеи измамливи за тогоязъ тоитъ гледа само преминѣлитѣ съображения, защото тѣ поесняватъ много задавки всѣкога задавани на натуралиститѣ и най много за отношенията на типоветѣ, за отличителността на четитѣ, за типоветѣ отъ прѣхождане, които ги вържатъ помежду имъ и пр.

При това, като припознавамъ туй което е стодно за тълкуване на много факти отъ теорията на учения Англичанинѣ, азъ съмъ принуденъ да я отхвърлѣжъ, защото тя са не съгласява съ други факти; особито тя противорѣчи на физиологическитѣ закони за които говорихъ даже тукъ въ първата си сказка относително за историята на чловѣка.

Но, като са подирѣли върху учението на Дарвина происхождението, което произвежда чловѣка отъ маймуната, да видимъ до коя точка са съгласява туй поддържано раждане съ теорията отъ която я представятъ като слѣдствие.

Тѣзи теория, която прави чловѣка да произлѣзва отъ маймуна за да може да са изведе логически отъ идеитѣ на Дарвина, то ще е потребно да произведемъ чловѣческия типъ отъ маймунски типъ; ще е потребно щото първийтъ въ самата работа да е развитие на втория.

А пакъ трѣба да ви кажъ, че при всичкитѣ дебелни външни изгледи които правѣтъ да са говори отъ толкозъ време на самъ че маймуната е карикатура на чловѣка, въ общия планъ на тѣхнитѣ два състава научно предирени, намѣрватъ са основни разлики. Чловѣкъ е създаденъ да върви правъ и на два крака, все като запазва пълната свобода на мишцитѣ и на ржцѣтъ си; маймуната е направена да са катере като употребява своитѣ четири крака за тѣзи работа. — У чловѣка, всичкийтъ двигателенъ съставъ, краката, свиркитѣ, кълкитѣ, грѣбнакътъ, мишици (меса) които сж прилѣпени по тѣхъ сж измѣнени за да направѣтъ едно животно съ два крака, ходящо. Въ маймуната на противъ, всичкитѣ тѣзи части сж настроени и съединени тѣй що правѣтъ едно катерливо животно; дору самитѣ предни крака съ всичко което имъ принадлежи сж направени сѣкашъ нарочно за тѣзъ работа.

А вий знаете че ходящо и катерливо животно сж два различни типа ; да произвеждами едното отъ другото е формално противорѣчие съ учението на Дарвина.

Тъзи основна разлика помежду типа на челоуѣка и типа на маймуната е припозната отъ давна отъ науката за всички малки маймуни, които лесно можемъ да си доставимъ. То бѣше отъ голѣма интересностъ да са докаже че въ катерливия типъ са намѣрвахъ тѣзи маймуни, които са приближаватъ повече при насъ, и които за туй са казвали антропо м о р ф и. Трѣба да ви кажъ че отъ нѣколко години насамъ въ различни страни сж станжли твърдѣ дълбоки преговори. Леснотиитѣ, които имами въ днешнѣо време да си доставимъ животни отъ най отдалеченнитѣ мѣста сж позволили Г-ну Ричарду Овену, най отличний анатомистъ въ Англия, да направи твърдѣ сериозни преговори върху тозъ предметъ. Френецътъ Г. Дуверноа, приятель и сътрудникъ на великаго Кюве, е можилъ да свърши цѣлата анатомия на една горилла (маймуна). По послѣ единъ анатомистъ, комуто всички оплаквами ранната смъртъ, Г. Гратоолетъ, и докторътъ Алексъ, направихъ една пакъ съвършенна анатомия на една чимпанзе. Тѣзъ двама анатомисти особито обърнххъ вниманіе върху питание, което ни занимава. Всички доказвахъ че тѣзъ маймуни които са приближавахъ най много до челоуѣческия типъ иматъ таквизъ стави, на които сборътъ и стройтъ прави, не ходящи животни, ами катерливи. Кое-то ще каже че дору до най високостоящитѣ по състава си, основния характеръ на типа маймунски са показва по единъ най ясенъ начинъ.

И тѣй вий разбирате, че маймуната като са усвършенствува въ нѣкои отношения не промѣнява своята природа. Този фактъ са съгласява съ идентъ на Дарвина. Да исками да тиками по на далечъ нѣщата, все като оставями върни на тѣзи идеи, ще стигнемъ оивѣстно до тамъ дѣто да кажемъ: Тогазъ дору, когато една маймуна чрезъ пжтя на развъжданъето би родила едно сжщесто прилично челоуѣку; туй сжщество не би било челоуѣкъ. То щѣше да бѣде нѣкоя маймуна, разумна като насъ ; но то не щѣше да бѣде ходяще, но катерливо животно.

Може би да обвини нѣкой мене, който не съмъ дарвинистъ че искривявамъ туй учение и извеждамъ отъ него слѣдствия не точни. Но азъ съмъ ималъ удоволствието, даже тѣзъ година да видѣж единъ отъ най авторитетнитѣ дарвинисти, Г. Карлъ Вогта, да са изговаря върху туй учение тѣкмо и тѣкмо тѣй както са изговаряхъ азъ на много мѣста въ сказкитѣ си. Той самийтъ приема че въ идеитѣ на Дарвина, чловѣкътъ и маймуната могатъ да теглѣтъ пореклото си отъ едно общо колѣно, но че тѣзи два типа са поченѣли да са раздалечаватъ и сѣ са отдѣлили съвсѣмъ преди появението на най долната маймуна, преди образуваното на тѣзи унстити, (отъ които ви показвамъ единъ екземпляръ тукъ). Туй мнѣние исказано отъ прочутия мой събратъ въ единъ специаленъ трудъ, повторено въ цѣлъ антропологически конгресъ, има двойно значение. Г. Вогтъ, като е зоологистъ, сериозенъ анатомистъ, припознава, макаръ и да е дарвинистъ, че чловѣцитѣ сѣ не могли да произлѣзжтъ отъ маймунитѣ.

Позволете ми да са спрѣж още малко върху туй питане и да ви докажж че всичко води на сѣщитѣ заключенія.

Ний хвърлями бързишкомъ единъ погледъ върху цѣлий съставъ на чловѣка и на маймуната пристигнали на възраст. Сега нека ги земемъ когато поченватъ да са развиватъ и да видимъ що става въ мозъка имъ въ онуй всеме отъ живота, когато и единътъ и другия преминаватъ въ утробата на майка си. Едвамъ ли има потреба да ви бѣлѣжж важността на туй придираване. Безъ всѣко съмнѣние мозъкъ особито въ питанието, което разисквами сега, е най интересующий органъ било у чловѣка, било у маймуната. Всичко което прилича на умственна или инстинктивна работа има тамъ своето сѣдалище. Като е тѣй, цѣлъ свѣтъ са съгласява за да отдаде най голѣма стойностъ на отличителнитѣ свойства, които показва той. Е добръ, какъ става развиванието на мозъка у маймуната и у чловѣка? Тукъ, въ нѣколко думи, азъ могж да ви покажж единъ главенъ фактъ. Цѣлийтъ мозъкъ обеманъ въ костената похлупка (котия) са раздѣля на нѣколко части. Нека земемъ предъ

видъ само двѣ, преднята или чѣлната половина и срѣд-
нята или слѣпоочната половина. Очевѣстно е че живот-
ни, съединени чрезъ връзкитѣ на женяньето, послѣдова-
телността въ развитието на тѣзъ двѣ половинки трѣба
да бѣде сжщата. Е добръ, помежду челоуѣка и майму-
ната, въ туй отношение има една съвършенна разлика.

У челоуѣка преднята половина са развива най на-
предъ, и тя са свършва най скоро; среднята половина
остава най подиръ. Въ маймуната става обърнѣто, най
напредъ са развива срѣдната половина, а най подиръ
преднята тѣй що въ послѣдователното образување на
частитѣ отъ този толкозъ важенъ органъ, тамъ има съ-
вършенна оппозиция.

То е очевѣстно че двѣ сжщества които са разви-
ватъ тѣй да кажемъ едно противо друго тѣ не могатъ
да произлѣзатъ едно отъ друго. Фактътъ който ви по-
казвамъ тукъ има една твърдѣ голѣма важность, не
само отъ само себе си но и отъ послѣдствията си.

Особито той отговаря на едно отъ тѣзъ неопредѣ-
ленни потвърждавания които сж твърдѣ често употре-
бавани отъ тѣзъ, които искатъ да кажѣтъ че маймуна-
та е нашъ праотецъ. Има таквизъ челоуѣчески лица кои-
то иматъ твърдѣ малъкъ лобъ (чирепъ); а то са разбира
че и мозъкътъ имъ ще бѣде твърдѣ малъкъ. Освѣнь туй,
до като намалява въ обѣемъ, тозъ органъ става и по
простъ, и тогазъ тѣзи които гледатъ мозъка изъ купъ,
безъ да слѣзватъ въ подробноститѣ, ще го намѣрѣтъ
много приличенъ на мозъка на антропоморфитѣ. Отъ
тѣзи прилика сж извели нѣкакво доказателство. Отъ
тѣзи факти сж поискали да заключатъ туй което сж
зове единъ случай на атавизмъ, сирѣчь случай про-
извеждане на характеръ, на черти за единъ твърдѣ от-
далеченъ праотецъ. Едни казали че тѣзи лица съ нера-
звитъ мозъкъ и които са зовѣтъ молломозъчни, по-
казвахъ случайно формата на мозъка на първитѣ ни
праотци, когато тѣ сж са раздѣлили отъ челядѣта на
маймунитѣ.

Е добръ, придираванията на Г. Гратиолетъ, върху
начина и послѣдователността на развитието у челоуѣ-
ка и у маймуната, сж показали че тѣзъ прилика не

сѣществуваше никакъ. Непротивъ, по причина даже на разликата на смисълта въ която става развитието, когато човѣческия мозъкъ са спира въ своя вървежъ, той са отстранява толкозъ повече отъ маймунския мозъкъ. Въ тозъ случай мозъкътъ на човѣка може по нѣкога да бѣде по малкъ, по простъ отъ маймунския; но за туй тѣ не си приличать. Съ една дума, тогазъ даже когато човѣкъ сѣкашъ че пада подъ животното поради несъвършенството на органитѣ на мисълта, той не става за туй животно, анатомически.

Азъ познавамъ че тѣзи частъ отъ сказката ни ви са види да има нѣкои мжчпотии. Може би да не сте ма слѣдвали всѣкога стѣпка по стѣпка. Впрочемъ, струва ми са да сте разбрали, колко сж сериозни, колко сж заключителни доказателствата които могатъ са противопостави на теорията поято иска да ни искара за потомци на маймуна.

Убѣждението става еще повече пълно, ако е възможно, когато испитами съ малко трудъ, и все като са отнасями къмъ положителни и сериозни научни данни, доказателствата върху които са мжчатъ да основать тѣзи доктрина. Ний ще са слисами като видимъ неопредѣленно, твърдѣ малко доказанното въ повечето факти и потвърждавания що призоваватъ комахай всѣкога нейнитѣ партизани. Токо речи всѣкога тѣ довеждатъ до прости вѣроятности. Тѣ казватъ: не е било възможно ржката на човѣка, чрезъ промѣната на тозъ или онзи мускулъ (мишица) да произлѣзе отъ ржката на маймуната! — Не е ли било възможно щото една минута, като маймуната е била все права на крака, най послѣ е измѣнила заднитѣ си ржцѣ на крака? Не е ли възможно сжщата причина да ѝ придаде мозъкъ въ коститѣ на крака и да ѝ продължи коститѣ, които сж много по къси? и пр. . . .

Не знамъ кждѣ бихми са спрѣли ако стѣпимъ върху туй земище отъ вѣроятности. Всичко е възможно, освѣнъ онѣзъ нѣща, които сж очевѣстно противни. Кое то ще каже че не ще сми вече върху земището на науката, която иска положителни и точни факти; или ще са намѣримъ въ цѣлъ романъ.

Трѣба да приложѣ и това че въ много случаи, тѣзи казвани вѣроятности сѣ съ пълно противорѣчие съ фактитѣ, които ний видимѣ да ставатѣ въ нашитѣ дни; по тозѣ начинѣ, тѣзи сѣждения ни изваждатѣ да кажемѣ: «Но не е ли възможно щото работитѣ по онуй време да са ставали съвсѣмѣ инѣкъ отѣ колкото ставатѣ днесѣ»? Сериозната наука не може да приеме тозѣ начинѣ на сѣденѣе. Тя не приема промѣненія въ законитѣ, които управляватѣ този свѣтъ, въ туй което са отнася до орѣднитѣ ещѣства както и въ туй на безорѣднитѣ или неорганически.

Само едно едничко доказателство има върху което сѣ са опрѣли съ нѣкои доказателства, тѣй що можемѣ да го вземемѣ както си е и да го разискаме. То е доказателството извадено, отѣ нѣколко лобове, изнамѣрени въ земята на малко или много значителни дълбочини, и които сѣ представили нѣщо исключителни характери. Тѣхѣ сѣ ги описали съ внимание. Като сѣ спрѣли върху тѣзи характери тѣ сѣ са помѣчили да ги покажѣтъ като прѣходѣ между чловѣческия лобѣ и помежду лоба на маймунитѣ.

Могѣ да ви покажѣ единѣ отѣ тѣзѣ лобове върху който сѣ най много налѣгали, и който е придобилѣ една сѣщинска дѣйствителностѣ подѣ името лобѣ отѣ *Panderthal*. Той са е изнамѣрилѣ на 1857 въ околноститѣ на Дюсселдорфѣ. Този лобѣ са различава отѣ повечето чловѣчески лобове по много голѣмата издутостѣ на вѣждното вѣнче. Отличава са йоще по малката си височина, по продълговатостѣта си, и по нѣкои други частности на които описванието би ма отвело твърдѣ на далечѣ. Като са основавахѣ върху общата форма, и върху сѣществуванieto на двѣ вѣждни издутости, мисляхѣ да могѣтъ да поддържатѣ че той бѣше твърдѣ ближенѣ съ лоба на антропоморфитѣ, и най много съ лоба на оранга. Но ако погледнете даже отѣ далечѣ лоба за който е думата, вий ще са убѣдите твърдѣ лесно че въ всѣки случай помежду чловѣческата глава и главата на животнитѣ има една голѣма разлика, която произлѣзва отѣ обѣема на лоба, слѣдователно и отѣ мозѣка. Никога на чловѣкътъ комуто е принадлежалѣ тозѣ

лобъ не е ималъ мозъкъ, които да прилича на животното горила или орангъ. *)

Има йоще нѣкои точки върху които ми са струва че трѣба да са по спрж. На този лобъ отъ neanderthal отдаватъ една преувеличена старостъ. Казватъ той е най старий който е намѣренъ до сега. Туй е поне твърдѣ прекалено. Прилагатъ че той не прилича на никой другъ лобъ. Тукъ има едно заблуждение, което са доказва твърдѣ лесно.

Колкото за старостъта на тѣзъ прочута глава, тя е намѣрена въ една пещера при една малка рѣка дѣто почвата не представляше никоя отъ отличителнитѣ черти, които позволяватъ да опредѣлимъ тѣкмо геологическата връстъ. Отъ всичко излазя че да отдавами на този лобъ една старостъ по горня отъ онѣзи на хората за които говорихми въ една по напрѣшна сказка, едно по старо сществуване отъ тѣзи челоуѣци когато у Франца сж били носорозитѣ и слоноветѣ съ камвини оржжия, то ще каже да правимъ едно предположение чисто на вѣтъра. И забѣлжете добрѣ, че Г. Лиелль, прочутъ Англичанинъ геологъ който е написалъ единъ томъ за да докаже старостъта на челеуѣка, първи е изказалъ сериозни съмнѣния върху старината на този лобъ. Повтарямъ да кажж че геологическитѣ условия, въ които са е намѣрилъ, не позволяватъ да опредѣлимъ тѣкмо връстъта му; но въ всички случаи нищо не позволява да разгледвами пещерата въ която е намѣренъ, като по стара отъ челоуѣческото образование въ което сж намѣрени коститѣ на Оринвакъ и на Муленъ-Киньонъ.

Какъ и да било, когато сж казали че този лобъ не

*) Както лобоветѣ на различнитѣ животни, за които тукъ става дума, тѣй и много други потрѣбни нѣща, учений авторъ е ималъ на расположеение. Тѣй, той ги е показвалъ на своитѣ слушатели, които по този начинъ сж са увѣрявали въ туй, което може да остане недоразбрано на много отъ читателитѣ на настоящий преводъ. Но все пакъ ний са надѣвами че тѣзи които го слѣдватъ редовно и внимателно ще разбератъ всичко което е потрѣбно по този родъ питания.

приличахъ на никои други, то е било едно заблуждение. Еще отъ първитѣ времена, когато чъртежитѣ и калж-питѣ на този лобъ сж рапръснххъ въ Англия, англичанитѣ антропологисти, които сж твърдѣ партизани на челоуѣческата старостъ, не са забавихъ да кажхъ че тѣ сж намѣрили въ тѣхната страна лобове много прилични на този. По подирѣ, доказа са най добрѣ че основната му форма бѣще сжщата на келнийския лобъ. Напразно щхъ са напина за да доказватъ сжществуванъето на челни издустости, на сплеснатостъта на лоба. Ето вамъ една глава по малка, която има сжщитѣ чърти. Вий можете да видите тукъ челнитѣ върхове, като са сбиратъ къмъ срѣдището да са приближаватъ йоще повече отъ тѣзи на Неандерталский лобъ. Което ще каже че тѣзи глава е на нѣкой лудъ умрѣлъ преди години въ Парижката болница.

Най подирѣ, принасятъ доказателства отъ друго едно естество. Притежательтъ на Неандерталския лобъ, Г. Докторъ Фухлротъ, е искжлжпилъ вѣтрѣшността на лоба, и ето единъ отъ тѣзи калжпи. Тѣй като е, лесно са разбира че мозъкътъ на който имамъ предъ себе си една несъвършенна преправа, е този на единъ челоуѣкъ принадлежащъ безъ съмнѣние на нѣкое дивашко племе, но който все пакъ има чърти сжщински челоуѣчески.

Направено е нѣщо повече. Г. Прюнеръ Бей комуто трудоветѣ върху тѣзи питания иматъ голѣма важность, искжлжпилъ вѣтрѣшността на единъ лобъ, намѣренъ въ една могилка при Поату, и той доказалъ че този калжпъ на лице безъ друго отъ Келтеко порекло, лѣга съвсѣмъ у вѣтрѣшността на Неандерталова лобъ. Отъ което са разбира, че не само по вѣншната форма на главата си приличатъ Келтътъ и Неандерталецътъ, ами и по мозъка.

Доказателството имъ са види съвършенно и ний не са съмнѣвами да видимъ въ този лобъ такъвъ който са приближава повече къмъ маймунитѣ, но лобъ чисто челоуѣчески, който е Келтийски лобъ. Преуголѣмяванъето на вѣжднитѣ вѣнчета не е никакъ възражение на туй заключение; защото този фактъ става и въ наши

дене, както що ви го докажахъ, и както показвахъ йоще примѣра на Антропологическия конгресъ.

Да повторимъ въ кѣсо казанното си въ днешната сказка. Теорията която извежда челоуѣка отъ маймуната, чрезъ пѣтя на послѣдователни промѣненія, не е въ сѣщностъ освѣнъ една игра на духа която не са основава върху нѣкой точенъ фактъ; която, въ повечето случаи, призовава исключително вѣроятноститѣ, и често вѣроятности силно противорѣчуци съ фактитѣ.

Тѣзи теория не може да са крѣпи никакъ, отъ дѣто и да я гледами; азъ смѣло казвамъ туй. Но най-много, и забѣлѣжете туй добръ, тя е съвсѣмъ противоположна съ тоорията на Дарвина, върху която напративъ сѣ мислили че могатъ да я издирятъ.

Азъ са спрѣхъ върху туй питаніе, защото около него станъ голѣма шумотевица. Мисълта да приемемъ маймунитѣ за наши праотци порази всѣкого, защото тя бѣше нѣщо ново за нѣкои хора, при всичко че тя е много стара. Тя порази съ начина на свободното мислене което сѣкашъ че показваше тя. Ето защо тя е станъла популярна, и вѣроятно всѣки отъ васъ трѣба да е слушалъ да говорѣтъ зе нея на много пѣти. Друга причина за извѣстността, която доби то е защото тя са поддържъ въ името на философията и побори въ името на богословията; най подиръ и защото тя слѣзваше въ този голѣмъ и силенъ бързей отъ противорѣчия който, твърдѣ често е завличалъ дору и добри духовевънъ отъ земището, което не трѣбаше никога да оставятъ.

Колкото за насъ,читатели, ний не сми нито философи, нито богословци. Ний сми исключително хора на науката; ний има да са грижимъ само за научната истина. Съ помощта, въ името на тѣзъ истина, азъ можихъ да припознаѣмъ слабостта, въ която са намѣрва йоще науката да каже отъ дѣ иде челоуѣка; но въ име на сѣщата тѣзи истина, азъ можъ да подтвърдѣмъ че ний нѣмами за праотци нито нѣкая горнила, нито нѣкая оранг-утангъ, нито нѣкое чимпанзе; съвсѣмъ никакъ нѣкая фока или нѣкая риба; съвсѣмъ никакъ друго нѣкое животно.

* * *

ПЪРВЪ ПОГЛЕДЪ ВЪРХЪ ЕСТЕСТВОТО.

(отъ Бюфона).

ТЕРМИТИ.

Едно старо изрѣчение казва, че чловѣкъ не може да живѣе въ тропическитѣ климати безъ да са накаже, и че скѣпо плаща за наслаждението, което добива отъ глѣданието на великолѣпнитѣ палми. И ний ще повѣрваме това изрѣчение, кога разглѣдаме тия врагове, съ които има да се бори чловѣкъ въ тропическия климатъ. Отъ числото на тия врагове Термититѣ или бѣлитѣ мравки стоѣтъ по на първо мѣсто. Който не е виждалъ съ очитѣ си, мѣчно може си състави понятие за страшнитѣ опустошения, които правѣтъ тия малки насѣкоми, що иматъ едва $\frac{1}{2}$ дюймъ голѣмина. Колкото и да се труди чловѣкъ да ги истрѣби; каквито срдѣства и да употребява за да ги прѣслѣдва, тия врагове все одържатъ побѣда и често принуждаватъ чловѣка да бѣга. Нъ при всичкото имъ неприятно значение за чловѣка, тѣ заслужватъ внимание; защото прѣдставляватъ много поучителни фактове, които възбуждатъ интересъ въ всѣки наблюдателъ. Почти всички, които сж пѣтували по тропическитѣ страни, разказватъ по нѣщо за Термититѣ; нъ само въ послѣдне врѣме Гагенъ отъ Кенигсбергъ се потрудилъ да събере всичкитѣ расхвърлени свѣдѣнія и направилъ доста пълна картина за живота имъ. Гагенъ издирилъ повече отъ 270 съчинения, които му послужили за основа на съставенитѣ му, върхъ живота на тия насѣкоми, картини. Да разглѣдаме прочее, като се водимъ по него: 1^о Какъ живѣѣтъ Термититѣ; 2^о Съ какво възбуждатъ вниманието на наблюдателя; 3^о Колко е голѣмъ врѣда, що прѣнасятъ на чловѣка и 4^о Защо неможе той да прѣкарва добръ съ тѣхъ?

Формитѣ на термититѣ сж толкосъ разнообразни, штоо има извѣстни до днѣсъ повече отъ 84 вида раздѣлени на 4 рода. Отъ тия видове 55 принадлежатъ на единъ родъ *Termes*. Безъ да глѣдаме на туй разнообразие, има много

характеристически признаци, по които можемъ познава животните, що са отнасятъ къмъ послѣдний родъ. Мустацитѣ имъ сж по кжси отъ тѣлото и състоѣтъ отъ 18 — 30 члена, отъ които първий е доста голѣмъ и дебелъ, третѣ други по малки, а всички останали иматъ равна голѣмина. Прѣдъ всѣко сложно око, което е кръгло, има и друго по просто очице. Горната челюсть на вжтрѣшния си край има 4—6 силни зжбчета, а джвкателната часть на долната челюсть има 2 такива зжбчета. Прѣдната часть на гърдитѣ имъ е доста голѣма, а останалитѣ части т. е. срѣдната и задната, иматъ почти еднаква голѣмина. 4 крилца, прикрѣпени на гърдитѣ иматъ еднаква форма и голѣмина и сж много тънки и слаби; тѣй щото лесно са искубватъ отъ основанието си. Въ спокойно състояние крилата стоѣтъ паралелно съ тѣлото и всяко има въ прѣдния си край 2 — 3 паралелни, нерасклоняеми, жилки; а на повърхността на крилото се забѣлжватъ нѣколко други, расклоняеми, жилки; които излизатъ изъ единъ стволъ, що лѣжи при основанието на крилото. Послѣднитѣ жилки се представляватъ като издигнати топчета по ципата на крилата и само по тѣхъ издигнатости може да се познае мѣстото, отъ гдѣто минаватъ; малко отъ тия жилки сж съединени една съ друга съ тънки мрѣжастп жички. Кжситѣ имъ нѣжни крачка се свършватъ съ четириставни стжпала; а дългия имъ яйцеобразенъ стомахъ състои отъ 9 равни халки (прѣстени). Цвѣта на Термититѣ е много еднообразенъ. Само червеникавитѣ пятна могатъ да се промѣняватъ ту въ жълтъ, ту въ черъ цвѣтъ. Промѣнението на цвѣтоветѣ по тѣлото е тѣй сжщо много еднообразно и твърдѣ нарѣдко се срѣщатъ Термити, напярени на пятна или линии.

Термититѣ живѣѣтъ по всички страни на свѣта; нѣ сегашнето имъ отечество е Африка, горѣщитѣ мѣста на Азия а особенно южна Африка. Въ Америка се срѣщатъ до 42° сѣв. широчина. Въ Европа Терминитѣ се намиратъ въ странитѣ, които лѣжатъ около Срѣдиземно море, каквото: Португалия, Испания, Южна Франция, Турция и Гръция. — Въобще термититѣ рѣдко прѣминуватъ 40° ширина. Въ по първитѣ врѣмена разсѣлението имъ било нѣкакъ по другоаче. И въ Россия живѣятъ Термити, когато тамъ растѣли исполнскитѣ напри.

Тараканитѣ и Термититѣ принадлежатъ къмъ най старитѣ ископаеми насѣкоми. Тѣ са срѣщатъ въ каменовѣгленнитѣ пластове. Каквато неопредѣленность и да има въ типа на направата на Термититѣ, а особено въ направата на крилѣтъ, напомнюватъ ни първоначалнитѣ типове на животното царство. Ископаеми термити сж намирали въ Сюарбрюкенската камено-въгленница. Извѣстно е, че въ Юровия периодъ съ непълното превращение насѣкоми играли главната роль мѣжду насѣкомитѣ. Въ тебеширя сжщо се срѣщатъ многочисленни термити и помежду имъ такива, които по голѣмината си надминуватъ нѣколко пѣти най голѣмитѣ изъ сега живущи видове. Въ кехлибарнитѣ пластове се срѣщатъ твърдѣ много термити. Тѣй като кехлибарния пластъ принадлежи на тоя растителенъ периодъ, когато бодливитѣ чамови дървета изобилствували, нѣма да ни очудятъ голѣмото количество термити, които се испадали въ кехлибаря, ако земемъ прѣдъ видъ че термититѣ обичатъ чамовитѣ лѣсове и смолата, що тѣче изъ тѣхъ, и понеже термититѣ живѣятъ въ общества, това ни обяснява, защо твърдѣ често, даже въ течение на нѣколко години, се срѣщатъ кехлибари безъ термити ; а слѣдъ тѣхъ цѣли рѣдове кехлибарни пластове, на които по голѣмата частъ състои отъ термити. Тия що се срѣщатъ въ кехлибаря, се отличаватъ, както отъ ония що се срѣщатъ въ най старитѣ пластове, тѣй и отъ сега живущитѣ.

Сега навѣрно можемъ каза, че всички термити живѣятъ въ общества и си правѣтъ особенъ видъ гнѣзда. Гнѣздата на тия що жавѣятъ въ угнили дървета или подъ коритѣ сж по прости. За жилищата на съвсѣмъ подземнитѣ термити навѣрно малко се знае ; твърдѣ вѣроятно е, че тѣ си правѣтъ въ земята голѣми ходове и широки жилища. До колко на дълбоко подъ земята могатъ да живѣятъ термититѣ, показватъ наблюденията, които правили въ Луизиана ; гдѣто, кога копаяли кладенеца, намѣрили термити на 25 фута дълбочина отъ земната повърхность. Хълмиститѣ жилища, които термититѣ градѣтъ надъ земната повърхность, сж изучени (изслѣдовани) по добръ отъ всичко, ако и да има още нужда отъ нѣкои допълнения. Тия жилища иматъ отъ 5—10 фута височина и отдалеч се виждатъ като малки кѣщи, а околността въ която има много такива кѣщички —

цѣло село. Жилищата, състоящи отъ прѣстъ и растителни частици, сж много здрави. Често пжтешественицитѣ се вѣскачватъ на тѣхъ за да разглѣдватъ отъ високо покритото съ диви високи мрави, пусто поле. Случва се по нѣкога, въ едно отдѣление отъ хѣлма, да живѣйтъ нѣколко вида термиги и наопаки се случва, че за едно общество хѣлма става малакъ; та за това си правѣтъ по нѣколко, съединени съ подземни пжтища. Други термити си правѣтъ малки валчести гнѣзда по дърветата; нѣ и до днѣсь не сж намирали въ тѣхъ царица. Гагенъ казва че, тия гнѣзда си правяли, тѣй да кажимъ, за врѣмenni жилища; а постояннитѣ имъ имъ сж пакъ въ земята.

Обществото на термититѣ състои отъ нѣколко касти. Освѣнъ пълновѣзрастнитѣ отъ двата пола, има особни работници и съдати. Двѣтъ послѣдни касти, или, както ги наричатъ, стази, по външния си изглѣдъ много приличатъ на първитѣ; нѣ при това съдатитѣ се отличаватъ съ ягката си глава, която е вѣоржжена съ дълги горни челюсти, на върха съ кукички, нѣ безъ жѣби. Въ тѣхъ никакъ се не виждатъ очи. Съдатитѣ пазижтъ обществото и жилището му отъ нападение и храбро се бранѣтъ отъ неприятелитѣ си съ голѣмитѣ си челюсти. Работнитѣ сж по многочисленни отъ съдатитѣ. Тѣ са отличаватъ отъ послѣднитѣ по формата на главата си и по голѣмината си. Както едниятъ тѣй и другитѣ иматъ полови жлѣзи; работнитѣ правѣтъ жилищата и събиратъ храна за обществото. Любопитно зрѣлище щѣ видишъ, казва Гартвигъ, ако пробиешъ една малка дупчица на зданието имъ. Най напрѣдъ се показва на дупката единъ войникъ, за да разглѣда що има, и се връща назадъ да извѣсти. Слѣдъ него иджтъ още два три войника, послѣ излиза цѣла войска съ такава бързина, каквато имъ дава отвѣрстието на дупката. Войската все повече и повече се увеличава, догдѣто нападението се свърши. Яростта на тия малки съдати е доста голѣма. Отъ ядъ често се събарятъ отъ хѣлма и понеже сж слѣпи раскѣсватъ безъ различие всичко, що срѣщнатъ по пжтя. Ако продължавашъ да уголѣмявашъ дупката, яростта имъ 10 пжти се уголѣмява. Тѣжко томува, комуто войницитѣ сж хванали ржката или крака; изведижжъ продупчватъ мѣсото и роговититѣ имъ че-

люсти се тъй скопчватъ, щото и на кжсове да ги раскжсашъ пакъ не ги растворя. Кога се свърши боя, войниците наченватъ да влизатъ въ хълма; нъ още всичкитъ ненавлзли и работнитъ тичатъ отъ вси страни камъ дупката, съ по единъ кжсъ трава въ устата си. Като стигнатъ до дупката всѣки работникъ оставя товара си на край дупката. Всичко това се върши съ такава редовность и бързина, щото ако и да се занимаватъ съ тая работа хиляди, ни единъ не бърка и спира другия. И тъй, съ общи трудъ, изведнжжъ въздигатъ нова стѣна, която малко по малко смалява дупката, и най послѣ съвсѣмъ ѝж запушва. Когато работниците работѣтъ, почти всички войскари сж се скрили, само нѣколко, като надзиратели, се расхождатъ около работниците; нъ никога не зиматъ участие въ работата.

Подъ имената царъ и царица въ обществото разбирамъ тия, които се трудѣтъ за развѣжданието му. За пд добръ нѣкои ги наричатъ мжжка и женска. До днесъ царица се срѣща само въ рода Termes, и то у нѣколко вида. Въ обществото много малко царици се намиратъ, по нѣкога само една. Кога се оплодотворяватъ исхвъркватъ както пчелитъ и мравкитъ, и женскитъ хвърлятъ крилѣтъ си; а тѣлото имъ зема такъвъ разтѣръ, щото се увеличава почти 20,000 пжти повече отъ обикновенната си величина. Увеличената царица прѣнасятъ работнитъ изъ една часть на жилището въ друга, гдѣто въ единъ день снася около 80,000 яйца, които работнитъ прѣнасятъ въ различни части на галлерейта. Яйцата иматъ цилиндрическа форма съ обли краища. Тъ сж различни по голѣмина, и мнозина казватъ, че отъ не еднаквата величина на яйцата излизатъ и различни термити; нъ не е още доказано и мнозина естествоиспитатели го опровергаватъ. Изъ яйцето излиза червейче, което въ врѣме на прѣвращението си заприличва на мамулче и най послѣ се обрѣща на кукличка. Последнята, по голѣмината и формата си, прилича на съвършено животно, което има блѣдъ, подобенъ на стара слонова костъ, цвѣтъ; Тѣло толкосъ прозрачно, щото прѣзъ кожата му се виждатъ вѣтрѣшнитъ части и могѣтъ лѣсно да се распознаѣтъ нервитъ, мускулитъ и грабначната костъ. Очи черни и съ много капчици; мѣстото, гдѣто сж положени очитъ, е малко издигнато надъ

кожата. Малките червейчета приличат на куклица; нъ зачатъка на жилитъ имъ е още малакъ, та се виждатъ като малки надавки отъ двѣ страни на гърдитъ. Тѣлото имъ е доста дълго, у най малките то достига $1-1\frac{1}{2}$ милитетра дължина; цвѣта му е млъченъ и е покрито съ малки косачета. Тия червейчета до негдѣ приличатъ на работните. Споредъ изслѣдваніята на французския ученъ Леспе, съдатитъ червейчета никакъ се не отличаватъ отъ работниците и царицитъ; а спорѣдъ мнението на други, съдатитъ, щомъ излѣзжтъ изъ яйцата, се отличаватъ по формата си.

И тъй, обществото на термититъ състои изъ: червейчета, куклици и различна форма порастнжли насѣкоми. Нъ освѣнъ тия срѣщатъ се още нѣколко форми, на които значението не е до тамъ ясно. Тия, които приематъ, че яйцата на работните, съдатитъ и половитъ особи още въ първий степенъ на развитието си сж различни, и че червейчетата на 4-тъ форми сж сжщо различни още отъ първий моментъ, допускатъ че има 4 различни форми червейчета, 4 форми куклици и 4 порастнжли насѣкоми. Камъ тия 12 форми отнасятъ всичките жители на обществото, както и ония, значението на които е сжмнително за другитъ учени; а споредъ мнѣнието на други напр. на Батеса, въ обществото има само два рода червейчета и куклици, т. е. червейчета и куклици на мъжките и женските. Съдатитъ и работните излизатъ пакъ изъ такива червейчета, а се отличаватъ по това, че у тѣхъ развитието достига до единъ стъпень, та се застоява и формата на червейчето си остава сжщата прѣзъ цѣлия му животъ; а мъжките и женските се развиватъ повече и прѣминаватъ всички степени на развитието. Слѣдователно, спорѣдъ това мнение, съдатитъ и работните се отличаватъ само по това, че не сж до тамъ способни да се развиватъ.

Въ обществото числото на термититъ е доста голѣмо; нъ тъй като тѣ хвърчжтъ мжчно, а крилѣтъ имъ при първото иххвъркване, като ихсххнжтъ въ въздуха, падатъ, повечето отъ тѣхъ неможжтъ вече да намѣржтъ пѣтя на жилището си; та се истрѣбляватъ отъ многочисленните си неприятели. Споредъ наблюденията на Леспе въ 1856 год. надъ Termes lucifigus, които живѣжтъ въ Бордо, излиза че, ако откриемъ гнѣздото на тия термити, ще видимъ пай

напрѣдъ работнитѣ и съдлатитѣ, слѣдъ тѣхъ по надолу червейчетата и куклицитѣ. Въ ясенно и зимно врѣме куклицитѣ сжъ отъ всички други най много. Една частъ отъ тѣхъ, които се отличава по по голѣмата си дължина и по голѣмитѣ си крилѣ, въ половината на майя се обръщатъ въ съвършенно насѣкомо, и вжтрѣ въ 20 дни излизатъ изъ гнѣздата си. По малкитѣ куклички начинатъ да потъмнѣватъ кждѣ юлия и навѣрно чакъ прѣзъ августъ излѣтиватъ. Ако разровимъ гнѣздото още по дълбоко, ще намѣримъ, и то най отдолѣ, мъжката и женската, наблизъ една до друга и всѣкога по чифтъ. Работнитѣ и съдлатитѣ достигатъ пълното си развитие въ края на юния и началото на юлия. Прѣзъ всички годишни врѣмена се срѣщатъ въ обществото работни и съдлати; нѣ около юлия числото имъ умалява, силата и дѣятелността имъ ослабватъ; за това не сжъ до толкостъ добри. Това е признакъ, че приближава смъртъта имъ и мѣстото имъ захваща ново поколение. Слѣдователно, живота на работнитѣ и съдлатитѣ се продължава една година; а на мъжката и женската около 20 месѣца.

Работнитѣ, които се грижѣтъ само за благосѣстояние на обществото, вършѣтъ работата си по единъ особенъ начинъ. Тѣ всѣгда скрито ходѣтъ и никога не излизатъ на отворенъ въздухъ. Ако стане нужда, да прѣминѣтъ отъ единъ клонъ на дървото до други, тѣ си направѣтъ пжтъ подъ земята. Ако искатъ да си прокаратъ ходове изъ дървото, най напрѣдъ прѣминватъ подъ кората на дѣнера и послеъ раскрояватъ и влизатъ отъ периферията камъ центра. Ходоветѣ имъ всѣкога не сжъ правилни, много често се ползватъ термититѣ отъ пжтищата, които сжъ направили по напрѣдъ живущитѣ тамъ насѣкоми. Ако ли нѣма такива пжтища, термититѣ си правѣтъ нови много правилни. Правѣтъ ги обикновено помежду годишнитѣ слоеве (катове) на дървото. Въ вертикаленъ дѣнеръ тѣ биватъ доста дълги и тѣсни; а напротивъ въ полегато дърво и въ дебелитъ горизонтални корѣни на дѣнера — широки. Тѣ се скачатъ единъ съ други съ кръгли отвѣрстия, голѣми колкото да прѣмине единъ и рѣдко два работника на единъжъ прѣдъ тѣхъ. Ако случайно пжтищата имъ се съборѣтъ, изведнѣжъ издигатъ нови стѣни за да ги прѣправѣтъ. За тая работа събиратъ

различни вещества каквото намиръхтъ на близу, дъвчхтъ ги нѣколко врѣме и като се умокрѣхтъ отъ плюнката имъ, лѣпхтъ ги на събореното мѣсто. Това прѣправяние се извършва съ голѣма рѣдковностъ и безъ да участвувать съдатитѣ. Термититѣ що живѣхтъ въ Бордо, обичахъ най много дѣнеритѣ; за това рѣдко се развѣждатъ по другитѣ части на дървото. Тѣ бѣгахъ отъ многото влажни или сухи мѣста. Тѣй сѣхъ необичахъ и въздушнитѣ тѣчения, та строго вардяхъ да се неслучи негдѣ изъ пѣтищата имъ дупка. Работнитѣ сѣхъ задължителни да хранѣхтъ всички други; тѣ се грижѣхтъ; и то съ голѣмо прилѣжане, за яйцата и куклицитѣ.

Ако отворимъ нѣкоя малка валчеста дупчица пълна съ яйца, ще видимъ че работнитѣ веднага ще допаднѣхъ и наченатъ да прѣнасятъ яйцата, отъ които всѣки зема по 5-6 наведнѣжъ. Леспе забѣлѣхъ още, че работнитѣ сѣхъ отговорни и за здравието на червейчетата. Ако нѣкое случайно се нарани, за наказание погубвахъ безъ милость 2-3 работни. Понеже работнитѣ се занимавахъ само съ ходени, тѣ знаѣхъ мѣжки да се забраняхъ съ челюститѣ си. Браненито, както е извѣстно, е възложено на съдатитѣ; нѣ тѣ, безъ да глѣдаме на храбростта и старанието имъ, често неуспѣвахъ, защото сѣхъ слѣпи. Ухапванието имъ е опасно само за малкитѣ насѣкоми. По голѣмата частъ отъ съдатитѣ живѣхтъ неподвижно по пѣтищата и до дупкитѣ и само кога обществото е въ опасностъ тѣ показвахъ енергията и пѣргавостта си, като се спущахъ върхъ неприятеля съ отворени челюсти. Когато нападахъ, навождахъ главата си надола, отваряхъ широко челюститѣ си и издигахъ гърба си. Ако би да се не срѣщихъ съ неприятеля си, удряхъ 4-5 пѣти главата си у земята и съ това произвеждахъ единъ особенъ звукъ.

При всичко че по голѣмата частъ отъ термититѣ, казва Гартвигъ, работѣхтъ въ тайни галлерен; нѣ има и видове които никакъ не бѣгахъ отъ дневната свѣтлина. Смесмацъ, като минавалъ еднажъ прѣзъ гората чулъ голѣмо шумтение, като сѣсканието на змиитѣ. Скоро той забѣлѣхъ, че тоя неприятенъ шумъ произвеждали бесчисленни войски отъ термити, които излазяли, прѣзъ една дупка изъ земята. Слѣдъ малко расстояние отъ дупката войската се раздѣлила на двѣ колонии, състоящи само отъ работни, които вървѣли рѣдо-

вно. Самъ тамъ между работнитѣ вървѣли съдати; нѣ е-
двамъ носѣли голѣмнитѣ си глави и приличали на бикове ме-
жду овчи стадо. Отъ страна на военнитѣ колонии вървѣли
много други войници готови да ги бранѣхъ. Най послѣ нѣ-
колко отъ тѣхъ се качили на едно растѣние, що се нами-
рало на близо и като генерали, карали войската да минува
нрѣдъ тѣхъ. Отъ врѣме на врѣме тѣ скърцади съ челюсти-
тѣ си по листата; а войската отговаряла на тоя звукъ съ
голѣми шумтения, което навѣрно има сѣщото значение как-
то нашето ура или браво!! Като прѣминали тѣй 15 стѣпки,
двѣтъ отдѣления, що приличали на два отдѣлни пороя, се-
слѣли въ едно и влизали бържи прѣвъ много отвѣрстия въ
земята. Снисманъ наблюдавалъ много часове термититѣ и ко-
га си отивалъ, пороя билъ толакъ колкото и отнапрѣдъ.

Когато Форбесъ билъ въ Индия, случило се нѣколко
седмици, да не ходи у дома си и стаята му стояла прѣвъ
това врѣме затворена. Кога се завърнѣлъ намѣрилъ една
часть отъ покѣщнината си растѣна и освѣтъ това видѣлъ, че
стѣклата на окачениитѣ въ стаята му картини били потъмнѣли;
а черчеветата имъ покрити съ прахъ. Помѣчилъ се да из-
мѣте праха, нѣ зачуdivъ се, като видѣлъ, че стаклата били
закрѣпени у стѣната чрѣвъ една особена, приготвена отъ
термититѣ масса; а истинскитѣ черчевета, заднитѣ дѣски
както и по голѣмата часть отъ картинитѣ, били изѣдени. Въ
1814 год. насмалко щѣлъ да се събори двореца на гене-
ралъ-губернаторъ въ Калкута, защото билъ растѣнъ отъ
термититѣ. Единъ англійски корабъ трѣбвало да се съсипи;
защото се развѣдили термити въ него и пачнали да продъл-
жаватъ обикновеннитѣ си опустошения. Въ 1855 год. въ
Остъ-Индия унищожили, чрѣвъ правителствена заповѣдъ,
всички хѣлмове що били даправили термититѣ на разстояние
50—100 ярда около жилищата си.

Индийцитѣ считатъ женскитѣ термити за много храни-
телни и способни да завзематъ ослабналитѣ хора. По раз-
лични мѣста около мѣста около Ява термититѣ се броѣхъ
за едно отъ най обикновеннитѣ хранителни вещества: за
това ги събиратъ по много и ги продаватъ на пазаря. —
Яджъ ги опържени въ кокосово масло. Въ южнитѣ страни
на Китаиската империя термититѣ сѣ обикновени жители;

нъ сж по малки отъ тия, що се вѣдѣтъ въ Ява, и опустошенията имъ не достигатъ до толкостъ, както въ Индия; нъ и тѣ срутватъ здания, дървета и разни растѣния. Само китайскитѣ ковчези, направени отъ канфорно дърво и облѣчени съ кожа, оставатъ непобутнати. Гагенъ увѣрява че никакъ не бутатъ гледжосани сждове, та се въсползували Китайцитѣ и Японцитѣ и захванѣли да правѣтъ и употрѣбляватъ такъвъ родъ издѣлия. Ако е вѣрно това, безъ съмнѣние можемъ каза, че термититѣ сж помогнѣли за развитието на народната индустрия; понеже е извѣстно, че ни единъ народъ въ свѣта не искарва по добри гледжосани сждове отъ Китайцитѣ и Японцитѣ. Мисионеръ Редгеръ разказва, какъ единъ касиеръ въ островъ Ява се оплакалъ на губернатора че термититѣ му изѣли нѣколко хиляди фиорина. Губернатора му се изсмѣлъ и за утѣшение му проводилъ една пила съ заповѣдъ, да истрие съ нея всичкитѣ жѣби на термититѣ. Голландскитѣ чиновници често извѣстятъ че камбани, желѣзни работи и топове се поврѣждали отъ термититѣ. Дѣйствително може да се каже, че повечето отъ приведенитѣ фактове сж вѣрни и истинни. Сжще и Лихтенштейнъ разказва, че по нѣкога топоветѣ се напълнювали съ термити и слѣдъ малко хващали доста дебела рѣжда. Термититѣ испущатъ една кислота, която силно разяда метала. Въ топлиѣ страни на островъ Ява термититѣ живѣятъ до 2000 фута надъ морската повърхностъ; Тука се вѣди и страшния неприятель на термититѣ *Manis javanica*, който събаря хълмоветѣ имъ и ги яде. На сжщия островъ сж термити се хранѣтъ и паунитѣ. Въ Мала-Азия има единъ обикновенъ видъ термити, който живѣе повече по стволоветѣ на дърветата, та ги поврѣжда. Тѣ доста пекусно си правятъ жилищата; съединяватъ стволоветѣ и ги замазватъ съ прѣстъ, както обикновеннитѣ кжщя. Въ Азия по горѣ отъ 50° сѣв. шир. не се срѣщатъ термити.

Форскалъ е правилъ въ Египетъ доста наблюдения надъ африканскитѣ термити. Тѣ се срѣщатъ само въ южнитѣ страни, нъ като и тѣ нанасятъ врѣдъ на дървесата, туземцитѣ сж се въсползували отъ това срдство: Посипватъ около дърветата какъвъ да било торъ; а около по слабитѣ растѣния распржскватъ овчи смѣтъ, та го размисатъ въ прѣстыта и по

тоя начинъ оставатъ неповрѣдени. Въ 1781 год. се появило есмисановото писмо за западно-африкенскитѣ термити. Фактоветѣ, които сж изложени въ него и днѣсь се прѣдпочитатъ отъ всички популярни статии върху термититѣ. По неговомо мнение тѣ съставляватъ важенъ елементъ въ кръга на тропическата природа, по това, че въ нѣколко седмици унищожаватъ, безъ да оставѣтъ ни най малка слѣда, най голѣмитѣ прѣчупени или искорѣнени дървета та съ това даватъ възможность, да произникватъ нови растителности. Въ Западна Африка често жителитѣ на нѣкой градъ го напуштатъ и се прѣсѣлватъ на друго мѣсто. Термититѣ опустошаватъ напустнатитѣ жилища и слѣдъ двѣ три години вмѣсто града се показва една гѣста гора, която вжтрѣ въ 6 мѣсеца достига по нѣкога до 13 фута височина. Опустошеніята си термититѣ правѣтъ по слѣдующия начинъ: външнитѣ части оставятъ непобутнати а само вжтрѣшнитѣ изаяждатъ. Тѣй напр. ако нападнатъ на книга, подвързията оставѣтъ и отъ вънъ тя се вижда цѣла; нъ щомъ доближимъ до нея и ѣмъ побутнимъ, ще видимъ че е изядена. И въ Африка термититѣ се считатъ за вкусно ястие; за това ги купуватъ, опържватъ и ядѣтъ съ голѣмъ апетитъ (ищахъ).

Зданията на термититѣ, що живѣѣтъ прѣимущественно на западния брѣгъ на Африка, достигатъ 12 фута височина и състоѣтъ отъ 3-4 малки до единъ футъ високи могилки прилични на кекле шекеръ и покрити съ единъ общъ покривъ. Термититѣ толкосъ искусно и здраво градѣтъ зданието си, щото човекъ може да ходи по него, безъ да се събори. То е направено на нѣколко ката, нъ живѣѣтъ само въ долнитѣ части; а въ ерѣдата, която е равна съ земятаа, стан святината на цѣлото общество, която единъжъ като влѣзе въ дупката, прѣзъ цѣлий си животъ не излиза, защото като се уголѣмява постъпенно массата на тѣлото ѣ, отвърстието на жилището ѣ става тѣсно та не може вече да се побере. Около царското жилище има страшенъ лабиринтъ отъ безбройни стан, въ които постоянно има голѣма войска отъ работници и войници. Пространството между тия камари (стан) и външната стѣна е пълно съ дупки и назначени за яйцата, младитѣ червейчета и потрѣбнитѣ припаси.

Подземнитѣ пѣтища които водѣтъ въ зданието имъ,

не сж по малко чудни отъ самото здание. При началото тѣ иматъ около единъ футъ диаметаръ и сж съвсѣмъ цилиндрически измазани съ цементъ, до 2-3 фута дълбочина въ земята вървѣтъ наклонено, а послѣ почнуватъ съвсѣмъ хоризонтално и се раздѣлятъ на много клоня, отъ които едни излизатъ пакъ надъ земята ; нѣ много далечъ отъ жилището. Тия пѣтища се кръстосватъ по всички направления : Едни водѣтъ отъ дѣното на жилището чакъ въ горния катъ, т. е. въ припаснитѣ магази и въ дупкитѣ, гдѣто стоѣтъ лѣцата. Всички пѣтища трѣбва, безъ друго, да сж наведени ; защото има термити на които организацията имъ недопуска да ходѣтъ по вертикална повърхность.

За да прѣминуватъ по лѣсно отъ горнитѣ камари въ царската дупка, свързватъ ги съ мостове, такива мостове, въ които се отражава всичкото имъ искуство ; искуство, което нѣматъ ни единъ други родъ отъ животното царство. Тия мостове, закрѣпени на стѣлбове, иматъ половинъ дюймъ широчина и отъ горѣ вгълбнати ; тѣй щото термититѣ съвсѣмъ спокойно и свободно могѣтъ да ходѣтъ по тѣхъ на горѣ и на долѣ. Да се направѣтъ такива исполински здания, трѣбва много работници ; затова насѣлението на хѣлма е бесчисленно.

Трѣбва да прочете човекъ разказитѣ на пѣтешественницитѣ по Африка, за да си състави тѣчно понятие, какъвъ трудъ и какви предпазвания употребяватъ, догдѣ си съберѣтъ колекции отъ термити и разрушени вѣщи. Гекартъ разказва, че като пѣтувалъ еднѣжъ по срдня Африка, случайно се спрѣлъ да прѣношува до едно термитово гнѣздо. Като се събудилъ на утрента, видѣлъ че дрѣхитѣ му заприличали на рѣшето и термититѣ, като не се задоволили само съ съжданието на дрѣхитѣ му, влѣзли чакъ въ тенекияната му раклица и распокжсали всички пеперудки, що били събрали. Спорѣдъ мнението на Брема нѣма друго животно въ свѣта, което, при равна голѣмина съ термита, да се сравнява по врѣдата съ него. На 15 августа 1850 год. разказва сѣщия пѣтешественникъ, дълбокий Нилъ, като се разлѣлъ, завлѣкалъ една колония термити въ зданието на Хертумский дворецъ, гдѣто стоялъ пашата. Термититѣ пробили пѣтъ прѣзъ здравия подъ на залата и се явили толкосъ много въ стаята, щото присѣдствуѣщитѣ само съ бѣгъ можали се избави. На другий день пашата зарѣчалъ

да ископајќтѣ въ земята дѣлбока яма, за да уничтожѣтѣ термититѣ. Наистинна, като покопали, намѣрили голѣма масса отѣ термити, която, както се види, била центра на колонията; защото отѣ това мѣсто се расклонявали по различни посоки канали, изѣ които постоянно сновали термититѣ. Найпърво налѣли въ ямата вода, за да се издавѣжѣтѣ, та послѣ ѣк напѣдрили съ варѣ. Надѣ вечерѣ тѣ се появили още по многочисленно отѣ три отвѣрстия, и Бренѣ казва, че никога неможе си прѣдстави таково множество термити.

И Америка е богата съ термити; Александрѣ Гумболдѣ казва че въ Америка рѣдко се намирало книга по стара отѣ 50 години, защото термититѣ ги изадали. Спорѣдѣ думитѣ на Ренгера, Парагвай билѣ пленѣ съ термити и тѣ били най голѣмата язва за жителитѣ. Една ношѣ Марунусѣ (който пѣтувалѣ по Бразилия) се събудилѣ отѣ студѣ и като си прострѣлѣ рѣката въ тѣмнината, набиралѣ нѣкаква си хладна тѣста масса, която се клатяла по постелката му. Колко се зачудилѣ, кога видѣлѣ съ свѣщѣта, че то било термити! Въ една жѣглѣ на стаята, който отѣ много врѣме не билѣ помѣтенѣ и очистенѣ, насѣкомитѣ си направили гнѣздо отѣ глина, свѣрзано съ много други, направени отѣ вѣнѣ и като се нападижѣли отѣ ловци (неприятели), трѣбвало да се прѣсѣлѣятѣ. Тѣ вѣрвѣли рѣдовно направо и никакѣ не обрашали внимание на другаритѣ си въ кѣщата; ако и да умирали съ хиляди отѣ горѣщата вода.

Много термити умираѣтѣ отѣ бесчисленнитѣ си неприятели. Мравотѣдитѣ, калвантрицитѣ и много други животни разрѣдяватѣ рѣдоветѣ иѣ и отмѣстятѣ за человекѣ на когото имѣществото често опрощастятѣ. Нѣ и человекѣ употребѣлява термититѣ за храна. По нѣкои мѣста въ Остѣ-Индия туземцитѣ правѣжѣтѣ въ термитовитѣ гнѣзда по 2 дупки: една отѣ гдѣто духа вѣтара; а другата отѣ долѣ; на послѣдната тургатѣ едно гѣрне, намазано съ ароматически трави; а прѣзѣ противоположното отвѣрстие вкарватѣ димѣ. Термититѣ, що паднѣжѣтѣ въ гѣрнесто, се опичатѣ полегка, та ставатѣ много вкусни. По разгалѣнитѣ Негри ги събиратѣ, кога исхвѣркнѣжѣтѣ и ги пекѣжѣтѣ въ желѣзни гѣрнета на слабѣ огнѣ. Снисманѣ казва, че това ястѣе, по вкуса си прилича на печени бадеми. (Прѣведе) Михалѣ Теневѣ.

БРАТИЯ МИЛАДИНОВЦИ и тѣхнитѣ литературни работи.

Миладиновци братия, Димитрий и Константинъ, родомъ отъ Струга (дек' буйно Дринъ течить) сж славни будители и кръстителители на българскѣтъ народностъ въ югозападно Българско — въ Македоніѣ, рѣвностни сътрудници на Периодическото Бѣлг. Списание «Братски Трудъ» год. 1860 и 1862 въ Москвѣ издавано, и събиратели на българскитѣ народни пѣсни, пословици, баяния, повѣсти, суевѣрія, приказски, гатанки, спѣви и въобще на сичкитѣ народни обычаи и нѣрави, на сичкитѣ занимания на хората и най сетнѣ събиратели на стари рѣкописи и други български старожитни остатъци и на сичко що се запазило българско. Въ 1861 год. издали съ изживението на югославянскитѣ бискупъ (владика) И. Г. Строссмайера въ главнитѣ градъ на Хърватското кралство — въ Загребѣ 'сбиркѣ отъ пѣсни съ название: *Български народни пѣсни събрани отъ братия Миладиновци Димитрия и Константина и издадени отъ Константина* ¹⁾. Тѣзито сбирка е най богата т. е. по богата отъ сбирката на Г. Богоіева (въ Пеща 1842), Безсонова (въ Москвѣ 1855) и Верковича (въ Бѣлградъ 1855); съдържава 674 народни пѣсни, описания на празничнитѣ български обичаи, годишни славности, суевѣрія, игри, подания, расписъ на употребителнитѣ собствени имена, нѣколко баяния и гатанки. Най голѣмата часть отъ книгѣтъ сж пѣснитѣ (стр. 1—512), другото е прибавено като притурка ²⁾. Тѣзи пѣсни сж раздѣлени на: 1 Самовилски и други стари 28 (стр. 1—24), 2 Побожни 27 (стр. 24—73), 3 Юнашки 148 (стр. 73—320 *), 4 Овчарски 6 (стр. 321—339), 5 Хайдушки 19 (стр. 327—339), 6 Жалостни 33 (стр. 339—364), 7 Смѣшни 22 (стр. 364—374), 8 Любовни 236 (стр. 374—460 **), 9 Свадебски 65 (стр. 460—486),

1) Часописъ Музеа К. Ч. год. 1866, Слово о литературнихъ прасиѣхъ бул. списователъовъ отъ Веля Стоянова.

2) Научни Словникъ — Риегеръ.

*) Първитѣ дѣлъ отъ тѣзи юнашки пѣсни съ прибавѣнието на нѣкои други отъ Чолакова и Верковича излѣзи на Ческий езикъ въ «Поезия Свѣтова» прѣвелъ Ж. Голечекъ.

**) И тѣхъ очакваме чи бързо ще излѣзѣтъ на свѣтъ съ название «Милоетне пѣсни.»

10 Лазарски 60 (стр. 486—504), 11 Жетварски 26 (стр. 504—512). На крайтъ на книгѣтъ е прибавенъ малѣкъ българско-хърватски словарь (533—447 стр.) Тѣзи драгоцѣнни плодове на Българскитѣ народенъ духъ сѣ собирали комахай въ Македониѣ и черпани отъ богатитѣ душевни извори на тамкашнитѣ хора.

Когато сборката въ Загребѣ е печатала, Константинъ былъ тамъ, Димитрий былъ въ сѣщото врѣме въ Стругѣ учителъ гдѣ въспитавалъ българскѣтъ младежъ. Обаче былъ за кратко врѣме свързанъ и въ Цариградъ закаранъ гдѣто былъ затворенъ въ Терсането. Константинъ като се върналъ по напечатванието на книгѣтъ и ненамѣрилъ брата си, отишелъ въ Цариградъ да научи причинѣтъ на затворението на бѣднитѣ си братъ. Былъ горкий такожде свързанъ и затворенъ. Причината е тѣзи :

Въ началото на 1861 год. охридскитѣ и околнитѣ православни като немогли да търпятъ уже грѣцкитѣ фанариотѣ владика направили противъ него демонстрациѣ. Грѣцкитѣ православни владика наклѣветилъ Димитрия у Правителството ужъ че той е причината на това. Свързали го въ окови и като разбойникъ (!) закаранъ въ Битоля и отъ тука въ Цариградъ. Други пакъ приказвѣтъ чи были и двамата наедно оловени свързани и въ Цариградъ закарани. Както и да е, *то е фактъ*, казва г-нъ В. Д. Стояновъ, чи въ 1861 год. были и двамата хвърлени въ терсането ³⁾.

Когато уважаемый бискупъ И. Г. Строссмайеръ се научилъ за тѣхното затваряние постаралъ се да ги защити отъ неправеднитѣ клѣвети и да издѣйствува за тѣхното пропускане; за това се обърнѣлъ къмъ нѣмскитѣ консулъ въ Цариградъ, баронъ Прокещъ-Остенъ, и му извѣстилъ че какъ невинно сѣ затворени ⁴⁾. Подиръ и русекото правителство молило Турското да ги пустне, какъ чи познава тѣхната невинность. Турското правителство се смилило и издало декретъ за тѣхното пропускуване. Декретътъ излѣзълъ, ала Миладиновци не! — Намѣрили ги ужъ горкитѣ и двамата мъртви. Умрѣли за народа си, и за него обѣтовали цѣли 18 години въ постоянно страдание. Константинъ былъ по младъ и едва былъ 30 год.

3) Часописъ Музеа К. Ч. 1866.

4) Научни Словникъ — Риегеръ.

старъ когато умрѣлъ, Димитрий былъ около 30 години, былъ ожененъ и оставилъ подиръ смъртыта си бѣднѣжъ си женицѣ съ двѣ, не ли повече, дѣтчица *)

Освѣнь горѣпомянхото дѣло сж и слѣдуѣщитѣ душевни плодове отъ Братия Миладиновци :

а) *Мисли за Болгарскійотъ языкъ* (вижъ Бѣл. Кн. 1858 с. 1).

Още и отъ грѣцки прѣведени и тукъ тамъ съ обясненія :

б) *Житие св. Климентово* (Бѣл. Кн. брой 1, 2, 3, 4, 7, 9, 10)

Свѣти Климентъ както е знайно былъ ученикъ на свѣтитѣ наши апостоли Кирилла и Методія, умрѣлъ въ 916 год. ! Былъ единъ отъ горѣщитѣ ревнители на Българскѣжъ литературѣ въ златнийтъ онзи вѣкъ, списалъ и прѣвелъ много книги. По главнитѣ отъ тѣхъ сж «Животѣтъ на свѣтитѣ отци,» *Животѣтъ на св. Константина* ;

в) *Народни пѣсни* (вижъ Бѣлг. Кн. 1858 бр. 1)

г) *Стихотворения* (вижъ Бѣлг. Кн. 1859 бр. 22) и други вѣкон.

II. И. Данчовъ

Крало̀ве-Градецъ (Кениггрецъ) (Чехия) 1874.

ТЪСНОПИСАНИЕТО И НЕГОВАТА ИСТОРИЯ.

Стенографіята, или тѣснописаніето, е знаніе да ся пише тѣй бързо както ся хортува. То е забѣлежително за голѣмата си практичностъ въ бързото писаніе, защото само тѣй цѣли сждебны протоколи и други нѣща можатъ да ся упазятъ, когато нѣкъ и на най добрия и бързия писаръ не е възможно да пише при таквизъ случаи съ обичайны буквы.

Употрѣбѣніето му въ послѣднитѣ новы врѣмена е доста развито и то въ образованитѣ народы, които го иматъ въобщо въ сѣкой случай, при когото трѣбва да са спѣсти, при писаніето, врѣмето. За това, като неизбѣжно срѣдство при казаны

*) Г-нъ Райко Жинзифовъ въ своето стихотворение Вдовица, вмѣстено уже, ако не се лѣжжъ въ «Бѣлг. Книжници,» и въ «Читалището» както ми се струва въ II год. (1871) оплаква Братия Миладиновци и въспѣва трогателно жалостъ на жена му.

тъ случаи, тъ са глѣдали и глѣдатъ на него съ особенно стараніе за по добрата му прѣправа, съ която пакъ днесъ можемъ да рѣчемъ, че е дошло до цвѣтущото си състояние. —

Слѣдователно, като прѣдмѣтъ много потрѣбенъ на практическыя животъ въ новытъ врѣмена, нека и ный са запознаеме, за сега макаръ отъ части, съ исторіята му.

Най първы стѣпки отъ тѣснописаніето намираме още въ давноминжлитъ врѣмена, сирѣчь 220 год. прѣди Христа въ Римлянытъ, което въ училищата имъ са прѣподавало, като задлъжителенъ прѣдмѣтъ. Най първата метода на тѣснописаніето съставилъ *Туллій Тиро*, който цѣлъ списъ написалъ. Тиро былъ робъ на мѣдрецъ Цицерона, който за извънреднытъ му душевны дарбы, пропустналъ го на свобода и съвършенно изучилъ. Той пакъ на добродѣтеля си са отплатилъ наистина, както трѣбва, защото съ помощта на изнамѣреніето му сж упазены Цицероновытъ думы.

Отъ Римлянытъ знаніето тѣснописаніе са принесло въ Гърцытъ.

Съ паданіето на нравытъ, падали и наукытъ, а за това и знаніето тѣснописаніе, тѣй щото то само като нѣщо особно въ мѣнастиритъ са запазило; имамы отъ тогасъ хора славны, които най много писали, като: Василій, Оригеній и др.

По нататѣкъ още повече падало знаніето тѣснописаніе, когато едва чакъ за врѣме на революціята къмъ новъ животъ са пробудило; а особенно пѣкъ въ XVI вѣкъ въ Англія.

Въ 1736 год. списълъ *Телоръ* нова метода, която всичкытъ останали надминувала съ прѣправата си, тѣй щото, като была отъ *Исака Нитмана* въ 1837 год. прѣправена по добръ, станала за основа на тѣснописаніето на нашитъ врѣмена.

На основата на тѣзи метода съставена е за Французскый и Нѣмскый языкъ. На Французскы въвелъ ихъ професоръ Бертенъ, спорѣдъ което и тѣзи метода е названа: Бертенъ-Телорова.

Между туй много народы на драго сърдце държели това знаніе, особенно быле Американцытъ, Италианцытъ, Испанцытъ, Португалцытъ, Холандцытъ, Шведытъ, Норвезытъ, Данцытъ, Руссытъ, Швейцарцытъ, Гърцытъ и Маджарытъ.

Въ 1789 год. Февр. 9 родилъ са въ Мюнхенъ (гл. градъ въ Баварія) *Францъ-Ксаверій-Габелсбергъ*, когото смы длѣжны да почитамы за основатель и глава на нова метода, сега въобще распространена. Като са испыталъ въ 1817 г. да нареди о-

собенна метода згодна за Нѣмскый языкъ, ето намѣрилъ голѣмъ успѣхъ. Умрѣлъ ненадейно, като ходилъ по града на 4 Януарій 1849 г.

Нейната цѣна е възможно да са познае въ туй, че станала за основа на всичкиѣ други Европейскы — а т. е. и на всичкиѣ Славянскы.

Въ Чехыѣ са отличилъ най първо *Гинскъ-Іакубъ-Хегръ* изъ Поличка, роденъ на 5 Юлій 1805, умрѣлъ на 11 Май 1854 г. Този мжжъ оставилъ много безсмъртны заслугы въ стенографіята, като издалъ въ 1849 г. превода и преправата на Габелсберговата метода на Чешскый, Сърбскый, Русскый и Словенскый языцы.

Чехското тѣснописаніе преправено отъ Габелсберговата метода има принадлежачиѣ свойства, е лесновразумително а пѣкъ и може по него да са пише много бързо, за което и много сж у тѣхъ, които го познаватъ, тѣй щото сега въ Прага (г.л. гр. на Чехія) издава са и стенографическый вѣстникъ на Чешскый и Нѣмскый языкъ. Въобще ученыѣ имъ: професорыѣ, докторыѣ, и учителяѣ на високыѣ училища (технишкыѣ, университетитѣ, семинаріитѣ и др.) главно си служатъ съ него, като пишатъ при самото преподаваніе разказа на префесорыѣ си, за което са приготвяватъ още отъ по долныѣ училища (реалкыѣ, гимназіитѣ и др.) гдѣто почти въ всѣкое училище, ако не задлжителенъ, то поне като нередовенъ прѣдметъ са прѣподава.

Впрочемъ тѣзи е на кратко исторіята на тѣснописаніето, въ която съврѣменно видѣхме и неговото добро въ народыѣ за сегашныѣ врѣмена, врѣмена на напрѣдка въ сѣко нѣщо, особенно което може да са проспособи на практическый животъ и то както казахъ за тѣзи врѣмена — XIX вѣкъ на икономіята! —

Таборъ
14 Септемврій 1874.

Прѣвелъ
В. Атанасовъ ученикъ.

СТИХОТВОРЕНИЯ.

Страхът на смъртта накарва най голѣмиѣтъ безбожникъ да по-
върва че съществува единъ Богъ създателъ, отъ когото проси въ по-
слѣдніѣтъ си часъ помощъ. —

Помогни ми мусо, мъченъ предметъ избрахъ.

О ! гърми и земѣта трипери отъ страхъ.
Върху облацити, бурити сж біѣтъ,
И хора и животни сички сж кріѣтъ;
Слънцето притамнява, небето мърчи,
Свѣтътъ оплашенъ сж пребира и мълчи;
Пълно съсъ яростъ морето бълва пяна,
И гората сж тласка като піана,
Горе, доло, на вредъ падатъ огънь, стрели,
Божята милостъ отъ свѣтътъ сж отдели,
Отъ нашите грѣхове Богъ сж разврати
Горко, и гнѣхътъ си врѣхъ назъ Той испрати.
Единъ новъ потопъ синца ни ще издави
Ни червей, ни крава неще сж избави.

Смъртъта тиче като бѣсна и вредъ коси,
И трупа съсъ радостъ мъртви около си,
И граби безъ разлика млади и стари,
Майки, дечица, моми: невинни твари,
И безъ милостъ земѣта опустошава,
И сичко свале предъ нищо безъ да шява.
Царіе, тронове, предъ неѣж сичко пада,
За неѣж нѣма ни крепостъ ни ограда;
Барутъ, топове, нищо не е спира,
Ни отъ сълзи, ни отъ молби тя отбира,
Ни парити детъ въвъ свѣтъ сичко можѣтъ
Отъ неѣж да ни избавѣтъ О ! неможѣтъ;
Тя е кръвница, слѣпа, глуха и дива
Детъ гробища копай безъ да си почива.

О ! бедни хора на колена паднете
И жаленъ гласъ до небесата дигнете,
Молете сж на Бога да ви избави
И гнусните ви грѣхове да забрави,
И кандила, и ущеници палетс,

И съсь тиміанъ иконите кадете.

Вашите жертви сж безъ полза съга вечъ
Богъ отхвърле съ' кракъ ваште молби далечъ.
Смъртъта има заповѣдъ да върви напредъ
И земіѣта ни пуста остава навредъ.

За вазъ грѣшни, вѣвъ пакълѣтъ катранѣтъ ври
Тамъ неможемъ вечъ сж прикупи съ, пари,
Тамо златото среброто не минува
И богатіѣтъ вече не сж надува ;
Самъ и силенъ и слабъ и голѣмъ и малкъ
Сички врѣтъ вѣ' единъ казанъ подъ единъ пламакъ,
Царѣтъ отъ простіѣтъ тамъ не сж познава,
Тамъ сж нищожни чиновѣ, честъ и слава,
Сиромахѣтъ съсь турбата дето проси
Сж глѣда равенъ съсь сички около си,
Слуга и господаръ вѣ' едно мѣсто лѣжѣтъ
И двамата сжщити окови държѣтъ,

Где сте сега луди хора, безбожници,
О! безумни философи Волтеровци,
Дето Божіето име ви псувахте
И безъ страхъ съсь него ви сж шегувахте ?
Защо проклети сега му сж молитѣ ?
Защо безбройни жертви му колите ?
Ви казвахте че Господъ не сжществува,
Че сичко иде отъ нищо и минува,
Че тѣй е било и ще бѣде до веки,
И че тукъ доло вѣвъ свѣтъ Богъ е секи.

Сега стойте нѣми съсь сълзи вѣ' очи
Защото смъртъта косата си ви сочи.
Ако нѣма Господъ, и сичко е случай
Ако честѣта съсь назъ както ще си играй
О! отъ кого ви сега просите помощъ,
Защо душа ви осеца тѣзи немоцъ
И нѣщо по голѣмо отъ вазъ познава
Дето сичко създаде и управлява ?
Кажете О! хора глуши, О! шѣпа прахъ
Ако нѣма Богъ отъ смъртъта що ви е страхъ ?

Франгя.